

Ὁ ἐπίσκοπος Sulaimān al-Ġazzī,
ἓνας θεολόγος ποιητῆς
στὴν ἐποχὴ τῶν Φατιμιδῶν

BISHARA EBEID*

Εἰσαγωγή

Γιὰ τὸν ἐπίσκοπο Γάζας δὲν μᾶς εἶναι γνωστὰ πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς ἐποχῆς του, πέραν τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἐνασχόλησής του μὲ τὴν θεολογικὴ ποίηση, κυρίως ἀπολογητικοῦ χαρακτῆρα, ἐνάντια στοὺς μὴ χαλκηδόνιους, τοὺς νεστοριανοὺς καὶ τοὺς μονοθελιῆτες (Μαρωνίτες). Ἀπὸ τὴν πολεμικὴ του συνάγουμε τὸ συμπέρασμα πὼς ἐπρόκειτο γιὰ μελχίτη, δηλαδὴ ὀρθόδοξο στὴν ὁμολογία, ἐπίσκοπο¹.

Παρὰ τὴν ἔλλειψη βιογραφικῶν πληροφοριῶν γιὰ τὸ πρόσωπό του, συμπεραίνουμε πὼς ἐπρόκειτο γιὰ γνωστὴ προσωπικότητα τῆς ἐποχῆς του λόγῳ τοῦ μεγάλου ἐνδιαφέροντος γιὰ τὰ ποιήματα καὶ τοὺς θεολογικοὺς του λόγους, ἐνδιαφέρον πού μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ πολλῶν χειρογράφων μὲ ἀντιγραφὰς τῶν ἔργων του².

Μόνο στὰ τέλη τοῦ 19ου – ἀρχῆς τοῦ 20οῦ αἰ., ὅταν ἄρχισε νὰ αὐξάνεται τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν γύρω ἀπὸ τὴν ἀραβο-χριστιανικὴ παράδοση, ἄρχισαν νὰ καταφθάνουν καὶ οἱ πληροφορίες γιὰ τὸν ποιητὴ μας. Ἡ ἔρευνα γιὰ τὸν βίο καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἐπισκόπου *Sulaimān al-Ġazzī* ὀλοκληρώθηκε μὲ τὴν ἔκδο-

---

* Ὁ Bishara Ebeid εἶναι ἀπόφοιτος τοῦ Τμ. Θεολογίας Α.Π.Θ. καὶ ὑποψ. διδάκτωρ τοῦ Istituto Orientale τῆς Ρώμης.

1. Ὁ ὄρος μελχίτης προέρχεται ἀπὸ τὴ συριακὴ λέξι μέλεκ καὶ τὴν ἀραβικὴ λέξι μαλέκ πού θὰ πεῖ βασιλιάς ἢ αὐτοκράτορας. Ἔτσι αὐτοὶ πού ἀκολούθησαν τὴ Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνας ὀνομάστηκαν ἀπὸ τοὺς μὴ χαλκηδόνιους, μελχίτες, δηλαδὴ αὐτοὶ πού ἀκολουθοῦν καὶ συμφωνοῦν μὲ τὴν πίστη τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Κων/πολῆς, βλ. S. GRIFFITH, “Melkites”, “Jacobites”.

2. Βλ. κατάλογο χειρογράφων τῶν ἔργων του στὸ ἔργο τοῦ G. GRAF, *Geschichte der christlichen Literatur*, τόμ. 2 (Studi e Testi), Città del Vaticano 1944-53, 84-86.

ση ενός τρίτου έργου³ από τον Μητροπολίτη Ἀλέππου τῶν Ἑλληνοκαθολικῶν (οὐνιτῶν), Νεόφυτου Edelby. Ὁ πρῶτος τόμος τῆς ἔκδοσης ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἔρευνα γιὰ τὸν βίο τοῦ ποιητῆ καὶ τὴν χειρόγραφη παράδοση μὲ μία εἰσαγωγή στὴν ὀρολογία, τὴ σκέψη καὶ τὸ εἶδος τῆς ποίησης καὶ τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ ἐπισκόπου Γάζας. Ὁ δεύτερος τόμος περιέχει κριτικὴ ἔκδοση τῶν ποιημάτων του, ἐνῶ ὁ τρίτος κριτικὴ ἔκδοση τῶν ἄλλων ἔργων του. Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ του περιέχει 97 ποιήματα. Τὰ θέματα ποὺ τὸν ἀπασχολοῦν εἶναι θέματα πίστεως, ἱστορίας τῆς σωτηρίας (δηλαδὴ γεγονότα ἀπὸ τὴν Π. καὶ Κ. Δ.), τριαδολογίας καὶ χριστολογίας (πολεμικοῦ χαρακτῆρα) καὶ ἀπολογητικοῦ χαρακτῆρα (ἐνάντια στοὺς μουσουλμάνους χωρὶς νὰ ἀναφέρει τὸ ὄνομά τους). Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο ποὺ διακρίνει τοῦτα τὰ ποιήματα εἶναι ἡ γεωγραφικὴ περιγραφή τῶν ἁγίων τόπων καὶ ἡ περιγραφή τῶν προσκυνημάτων ἐκεῖ⁴.

Τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ ἐπισκόπου Γάζης εἶναι ἄρθρα *maqālāt* θεολογικοῦ περιεχομένου. Τὰ θέματα εἶναι ἴδια μὲ αὐτὰ τῆς ποιητικῆς συλλογῆς. Εἶναι ἀπολογητικὰ ἔργα ἐναντίον παλαιῶν καὶ συγχρόνων τριαδολογικῶν καὶ χριστολογικῶν αἰρέσεων, ἐναντίον τῶν μουσουλμάνων, χωρὶς νὰ ἀναφέρει τὸ ὄνομά τους, ὅπως θὰ δοῦμε στὸ κείμενο ποὺ θὰ μεταφράσουμε παρακάτω, καὶ τῶν Ἰουδαίων. Ἀξίζει νὰ ἐπισημάνουμε πὼς ὁ *Sulaimān al-Ġazzī* συγγέει πληροφορίες ποὺ ἀφοροῦν τὴν Ε' καὶ τὴν ΣΤ' οἰκουμενικὴ σύνοδο⁵. Ἐπίσης, εἶναι ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ ἐνδιαφέρθηκαν νὰ πολεμήσουν τοὺς μονοθελητες ἀποκαλώντας τοὺς Μαρωνίτες, πρῶγμα ποὺ ἀποδεικνύει τὴν σπουδαιότητα τῆς παρουσίας τῶν Μαρωνιτῶν στὴν περιοχὴ⁶.

Ἡ θεολογία του, ὅπως θὰ δοῦμε στὰ δύο κείμενα ποὺ θὰ παραθέσουμε καὶ θὰ μεταφράσουμε, εἶναι βιβλικὴ καὶ πατερικὴ, δηλαδὴ παραδοσιακὴ, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὁ ποιητὴς καὶ θεολόγος μας ἀκολουθεῖ τὴν πατερικὴ σκέψη, εἰδικὰ

3. N. EDELBY (ed.), *Sulaimān al-Ġazzī (X^c-XI^f)*, vol. I-III (Patrimoin Arabe Chrétien 7-9), Librairie Saint Paul, Jounieh Libanon, 1984.

4. S. NOBLE, "Sulaimān al-Ġazzī 618-619. Γιὰ μία ἀναλυτικὴ περιγραφή μὲ βάση τὰ ἔργα τοῦ ποιητῆ θεολόγου, βλ. N. EDELBY (ed.), *Sulaimān al-Ġazzī (X^c-XI^f)*, vol. I, 41-71.

5. S. NOBLE, "Sulaimān al-Ġazzī", 620-621.

6. Βλ. H. SUERMANN, "Sulaimān al-Ġazzī, évêque mélichite de Gaza (XIème siècle): Sur les Maronites", *PD'O* 21 (1996), 189-198.

7. Βλ. P. La SPISA, "Una citazione di Giovanni Damasceno" in Sulayman ibn Ḥassan al-Ġazzī, *PD'O* 27 (2002), 85-104. Ἐπίσης ὁ La Spisa δέχεται ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννη Δαμασκη-

αυτή του Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ⁷, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἔργων τῶν μελχιτῶν συγγραφέων στὴν ἀραβικὴ γλῶσσα, ὅπως τὰ ἔργα τοῦ Abū Qurrah καὶ ἄλλων⁸.

Ὁ Edelby διατύπωσε τρεῖς θεωρίες σχετικὰ μὲ τὴν ταυτότητα τοῦ *Sulaimān al-Ġazzī*⁹. Χωρὶς νὰ ὑπεισέλθουμε σὲ λεπτομέρειες, μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ νὰ ἐκθέσουμε τὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὰ ἴδια του τὰ ἔργα. Ἔτσι μαθαίνουμε ὅτι ὁ ποιητὴς μας ἦταν χαλκηδόνιος στὴν πίστη, σπούδασε θεολογία στὰ μοναστήρια τῆς Ἰουδαίας, ποὺ ἀποτελοῦσαν ἐκείνη τὴν περίοδο ἓνα εἶδος θεολογικῆς σχολῆς ἀραβικῆς γλῶσσας τῶν μελχιτῶν ὀρθοδόξων. Πρόκειται γιὰ εἶδος σχολῆς καὶ ἐργαστηρίου παραγωγῆς θεολογικῶν ἔργων στὴν ἀραβικὴ γλῶσσα, ποὺ κατὰ τὴν πρώτη περίοδο τῆς ἀραβικῆς κατοχῆς ἔλαβε χῶρο στὰ μοναστήρια τῆς Παλαιστίνης, ὅπως τοῦ Ἀγ. Σάββα καὶ τοῦ Ἀγ. Χαρίτωνα καὶ στὴ μονὴ τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης στὸ Σινᾶ. Ἡ θεολογία αὐτῆς τῆς σχολῆς ἦταν μελχιτικῆς ὁμολογίας, δηλαδὴ μία θεολογία ποὺ ἀκολουθεῖ τοὺς μεγάλους ὀρθοδόξους πατέρες καὶ τὴν διδασκαλία τῶν πρώτων ἕξι οἰκουμενικῶν συνόδων¹⁰.

Γνωρίζουμε ὅτι νέος εἰσήλθε σὲ ἓνα μοναστήρι ζητώντας τὴν μοναχικὴ ζωὴ, ἀλλὰ τὴν ἄφησε ἀφοῦ εἶχε γίνεи ἡ μοναχικὴ του κουρά. Τελικῶς παντρεύτηκε καὶ ἔκανε οἰκογένεια, χωρὶς ὅμως νὰ τοῦ φύγει ποτὲ ἡ νοσταλγία γιὰ τὴν μοναχικὴ ζωὴ. Ὅταν πέθαναν ὁ γιὸς του, ἡ σύζυγός του καὶ ὁ ἐγγονός του καὶ περὶπου στὰ ὀγδόντα του χρόνια γίνεται πάλι μοναχὸς καὶ μετὰ ἐπίσκοπος τῆς

νοῦ ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Sulayman ἦταν ἤδη μεταφρασμένο στὰ ἀραβικὰ καὶ ὑπῆρχε στὴν Γάζα, βλ. ὁ.π., 97-100.

8. P. La SPISA, "Fonti indirette", La Spisa Paolo, "Fonti indirette e nuove fonti manoscritte nell'opera teologica di Sulaymān al-Ġazzī, in: Righi Davide (a cura di), *La Letteratura Arabo-cristiana e le scienze nel periodo Abbaside (750-1250 d.C.)*. Atti del 2A convegno di studi arabo-cristiani Roma 9-10 marzo 2007 (Patrimonio Culturale Arabo Cristiano 11), Torino 2008, 285-315. - Una citazione di Giovanni Damasceno in Sulayman ibn Ḥassan al-Ġazzī PD'O 27 (2002) 85-104.

9. N. EDELBY (ed.), "*Sulaimān al-Ġazzī*" (X^e-XIe), vol. I, 21-38.

10. Bl. S. GRIFFITH, "A Ninth Century Summa Theologiae Arabica", SAMIR KHALIL SAMIR (ed.), *Actes du deuxième Congrès International d'études Arabes Chrétiennes*. Oosterhesselen, September 1984, OCA 226, Roma 1986, 123-141, 135: «... One should perhaps think in terms of a school of Christian writers in Arabic with a base in the Palestinian monasteries in the eighth and ninth centuries, of whom Theodore Abū Qurrah may well have been the earliest known and the most influential writer».

πόλης της Γάζας. Οί έρευνητές, τέλος, υπολογίζουν τή ημερομηνία γέννησής του μετά τὸ 940 καὶ αὐτὴ τοῦ θανάτου του μετά τὸ 1027¹¹.

Πρὶν προχωρήσουμε στὴν ποίησή του καὶ ἀναλύσουμε ἓνα ποίημά του, ὀφείλουμε νὰ περιγράψουμε λίγο τὸ περιβάλλον στὸ ὁποῖο ἔζησε, οὕτως ὥστε νὰ μπορέσουμε νὰ καταλάβουμε καλύτερα τὴν θεολογικὴ του προσφορά. Ἱστορικῶς καὶ γεωγραφικῶς ἀναφερόμαστε στὴν Γάζα τῆς Παλαιστίνης μετὰ τὴν ἀραβικὴ κατοχὴ. Μὲ τὸν ἐρχομὸ τῶν Ἀράβων στὴν περιοχὴ, δηλαδὴ στὴ Μέση Ἀνατολή, σημειώνονται βασικῆς ἀλλαγῆς: πρῶτα ἀπ' ὅλα οἱ χριστιανοὶ (καὶ οἱ ἰουδαῖοι) ὄλων τῶν ὁμολογιῶν ἔγιναν ἴσοι ἐνώπιον τοῦ ἰσλαμικοῦ νόμου καὶ ἀνῆκαν στὴν κατηγορία τῶν *ahl al-dīmmah* (προστατευομένου λαοῦ) καὶ τοῦ *ahl al-kitab* (λαὸς τῆς Βίβλου). Δὲν ὑπάρχει πλέον μία ὁμολογία πού νὰ χαίρει τῆς ἰδιαίτερης προστασίας τῆς Κωνσταντινούπολης, δηλαδὴ τοῦ αὐτοκράτορα. Ἐπίσης τὸ πολιτικὸ κέντρο τῶν χριστιανῶν ἔγινε ἡ πρωτεύουσα τῆς ἰσλαμικῆς αὐτοκρατορίας, τὸ ὁποῖο στὴν ἐποχὴ τοῦ ποιητῆ μας ἦταν τὸ Κάιρο τῆς Αἰγύπτου. Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν χριστιανῶν. Οἱ χριστιανοὶ τῆς περιοχῆς, σιγά-σιγά, μετὰ τὴν ἰσλαμο-ἀραβικὴ κατοχὴ, ἄρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ἀραβικὴ γλῶσσα, ἀφήνοντας τὶς ἕως τότε γλῶσσες τους, δηλαδὴ τὰ ἑλληνικὰ, συριακὰ, ἀραμαϊκὰ καὶ κοπτικὰ. Ἡ χρῆση τῆς ἀραβικῆς δὲν ἄρχισε νὰ ὑπεισέρχεται μόνο στὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ στὴν γραμματεία τους καὶ στὴν λειτουργικὴ τους ζωὴ. Ἐτσι ἔχουμε τὶς «πρῶτες» γνωστῆς μεταφράσεις τῆς Βίβλου, λειτουργικῶν κειμένων καὶ ἔργων πατέρων στὴν ἀραβικὴ γλῶσσα. Ἐπίσης ἄρχισαν νὰ γράφονται σιγά-σιγά ἔργα στὰ ἀραβικὰ (πάντα ἀναφερόμαστε σὲ ἔργα χριστιανικὰ μὲ θεολογικὸ χαρακτῆρα), ἀπολογητικὰ κατὰ τοῦ Ἰσλάμ καὶ ἔργα μὲ κατηχητικὸ ἐπίσης περιεχόμενο. Μία ἄλλη σημαντικὴ τομὴ αὐτῆς τῆς περιόδου ὑπῆρξαν οἱ μεταφράσεις ὄλου τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θησαυροῦ ἢ ἀπὸ τὰ συριακὰ στὰ ἀραβικὰ ἢ ἀπευθείας ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ στὰ ἀραβικὰ¹². Ἐτσι φαίνεται ἡ συμβολὴ τῶν χριστιανῶν στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀραβικῆς γλῶσσας, ὥστε νὰ γίνῃ μία γλῶσσα πού θὰ μπορούσε νὰ ἀποδώσει ὄρους καὶ ἔννοιες σὲ ἐπίπεδο φιλοσοφικὸ.

11. S. NOBLE, "Sulāimān al-Ġazzi", 617. Γιὰ τὴν προσπάθεια ἀναδημιουργίας ἐνὸς βίου τοῦ ποιητῆ θεολόγου μὲ ἀναφορὰ στὰ ἔργα του, βλ. N. EDELBY (ed.), "Sulāimān al-Ġazzi", (X^e-XIe), vol. I, 119-171.

12. Βλ. Γ. ΖΙΑΚΑΣ, *Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ ὁ Ἀριστοτέλης στὴν Ἀραβικὴ Παράδοση*, Ἀθήνα 2007.

Ένα άλλο πολύ σημαντικό φαινόμενο επίσης πού πρέπει να τονίσουμε είναι ότι οι μελχίτες (οί ρούμ-όρθόδοξοι), ήταν οί πρώτοι πού χρησιμοποιήσαν την άραβική γλώσσα, και οί πρώτοι πού διαλέχθηκαν με τὸ Ἰσλάμ, και ὅπως ἤδη εἶπαμε τὰ μοναστήρια τῆς Παλαιστίνης ἦταν μία θεολογική σχολή άραβικῆς γλώσσας.

Τὸ περιεχόμενο τῶν θεολογικῶν ἔργων μπορεῖ να διαιρεθεῖ σὲ τρεῖς κατευθύνσεις: α) στὸν διάλογο με τὸ Ἰσλάμ, β) στὸν διάλογο με τὶς ἄλλες χριστιανικὲς ὁμολογίες, και γ) στὰ ἔργα κατηχητικοῦ χαρακτήρα.

Ὁ ποιητής μας λοιπὸν ζεῖ σὲ ἓνα τέτοιο περιβάλλον κατὰ τὴν ιδιαίτερη χρονική στιγμή (10ου -11ου αἰ.) τῆς βασιλείας τῆς σιτικῆς δυναστείας τῶν Φατιμιδῶν και εἰδικὰ ὅταν χαλίφης ἦταν ὁ *al-Ḥakim bi amr-al-Lāh* (996-1026), κατὰ τὴν διάρκεια τῆς χαλιφείας τοῦ ὁποῖου ἔγινε ἓνας δραματικὸς διωγμὸς ἐναντίον τῶν χριστιανῶν¹³, γεγονός τὸ ὁποῖο, κατὰ τὴν γνώμη μας, ἀποτυπώνεται με μεγάλη εὐαισθησία στὰ ἔργα τοῦ ποιητῆ¹⁴, ἔτσι ὥστε να μὴ ἀναφέρει ποτὲ σὲ ἔργα του τοὺς μουσουλμάνους, παρ' ὅτι κάνει αὐστηρὴ πολεμικὴ ἐναντίον τους. Πρόκειται για δεῖγμα τοῦ φόβου πού ἔνωσαν οί χριστιανοί τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἢ ὁποία χαρακτηρίζεται ὡς ἡ ἐποχὴ τοῦ μαζικοῦ ἐξισλαμισμού.

Ὡς ποιητής, ὁ *Sulaimān al-Ġazzī*, ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους πού χρησιμοποιήσαν τὴν άραβικὴ ποίηση για θεολογικοὺς σκοποὺς¹⁵, και ὄχι ὅπως οί ἄλλοι Ἄραβες χριστιανοί ποιητὲς τῆς προ- ἢ μετα- ἰσλαμικῆς περιόδου οί ὁποῖοι ἀσχολοῦνταν κυρίως με καθημερινὰ θέματα χωρὶς να ἐνδιαφέρονται ιδιαίτερα για θέματα πίστεως¹⁶.

Για τὸ παρὸν ἄρθρο ἔχουμε ἐπιλέξει να μεταφράσουμε και να σχολιάσουμε ἓνα ποίημα με τίτλο «Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Ἀδάμ στὸν Ἰησοῦ (βρίσκεται) σταυρωμένος» (τὸ 6ο τῆς συλλογῆς του) με χαρακτηριστὰ κατηχητικό, και ἓνα ἄρθρο με τίτλο «περὶ Σταυροῦ» με ἀπολογητικὸ ἀλλὰ και κατηχητικὸ χαρακτήρα.

13. Βλ. Α. ΖΙΑΚΑ, *Διαθρησκειακοὶ Διάλογοι*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 2010, 58.

14. Για τὸ πολιτικὸ και θρησκευτικὸ περιβάλλον τοῦ ποιητῆ θεολόγου, βλ. Ν. EDELBY (ed.), "*Sulaimān al-Ġazzī*" (X^c-XF), vol. I, 73-115.

15. S. NOBLE, "*Sulaimān al-Ġazzī*", 619.

16. Για ἔργα χριστιανῶν ποιητῶν πρὸ και μετὰ τὸ Ἰσλάμ, βλ. CHEIKHO Louis, *Al-Naṣāniyyah wa Adābuhā. Bayn 'arab al-ġāhiliyyah*, Beirut 1989², βλ. Ἐπίσης, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Šu'arā' al-Naṣrāniyyah*. Vol. 2, qabl al-'Islām, Beirut 1999⁵.

Ἁ ἄνθρωπος τοῦ Ἀδάμ στον Ἰησοῦ (βρίσκεται) σταυρωμένος¹⁷

Αραβικά ¹⁸	Ελληνικά
إِنْسَانُ آدَمَ فِي يَسُوعَ مَصْلُوبٌ وَذَمْعُ مَرِيَمَ فِي الْخَذِينَ مَسْكُوبٌ	Ο άνθρωπος του Αδάμ στον Ιησοῦ (βρίσκεται) σταυρωμένος/ και τα δάκρυα της Μαρίας (ρέουν) χυμένα στα μάγουλα (της).
وَالرُّسُلُ تُبْكِي، وَنُورُ الشَّمْسِ مُنْكَسَفٌ وَالْقُدْسُ مِنْ رَجْفَةِ الزَّلْزَالِ مَرْعُوبٌ	Και οι απόστολοι κλαίνε, και το φως του ηλίου εξέλιπε/ και από τον σεισμό, τα al-Quds (τα Ιεροσόλυμα) είναι ταραγμένα.
أَنَا الَّذِي كُنْتُ أَوْلَى أَنْ أَمُوتَ، كَمَا أَخْطَأْتُ، دُونَ مَسِيحٍ مَا بِهِ عَيْبٌ	Εγώ έπρεπε να πεθάνω, διότι εγώ / αμάρτησα, και όχι ο Χριστός που δεν έχει ψόγο.
لَكِنَّ خَطَا شَعْبِ إِسْرَائِيلَ أَشْهَرَةٌ عَلَى الصَّلِيبِ، وَعِنْدَ الثَّوْبِ مَسْلُوبٌ	Αλλά το αμάρτημα του λαού του Ισραήλ, Αυτός γνωστοποίησε, / όταν ήταν στον σταυρό (γυμνός), με βγαλμένο από πάνω του το ένδυμα
وَلِلْمَسَامِيرِ فِي أَطْرَافِهِ وَجَعٌ وَشَرَحٌ ذَلِكَ فِي دَاوُدَ مَكْتُوبٌ	Και τα καρφιά στα μέλη του δημιουργούν πόνο, / για τον οποίο η εξήγηση στον Δαυίδ είναι γραμμένη ¹⁹ .
إِذْ قَالَ: أَيْدِي مَعَ رَجُلِي قَدْ ثَقَبُوا، وَالخَلْفُ فِي عَطَشِي وَالْمَرْءُ مَشْرُوبٌ	Ο οποίος (Δαυίδ) είπε: τα χέρια μου και τα πόδια μου κάρφωσαν / και το όξος και τη χολή όταν δίψασα (μου πρόσφεραν) για πόμα.
وَقَالَ شَيْئًا مَقَالًا فِي نُبُوغِهِ حَقًّا، وَهَلْ لِمَقَالِ الْحَقِّ تَكْذِيبٌ؟	Και είπε ο Ησαΐας λόγο αληθής στην προφητεία του / και μπορεί να διαψεύσει κανείς τον λόγο της αληθείας;
أَعْطَيْتُ لِلظَّمِّ خُدْيَ، وَالْبَصَاقَ مَعًا فِيهِ، وَظَهَرِي بِسُوطِ اللَّظْمِ مَضْرُوبٌ	Έδωσα για ράπισμα τα μάγουλά μου, και για φτύσιμο μαζί / και η πλάτη μου με το μαστίγιο είναι χτυπημένη. ²⁰
مَعَ اللُّصُوصِ أَقَامُونِي، مَكَلَّلَةً بِالشُّوْكِ رَاسِي، وَلَعْنِي فِيهِ مَجْلُوبٌ	Με τους ληστές με έβαλαν, στεφανωμένο με αγκάθια το κεφάλι μου, και η κατάρα σε μένα είναι παρούσα ²¹
وَكَمْ لَهُ مِنْ مَقَالَاتٍ شَوَاهِدًا فِي الْعَالَمِينَ، لَهَا عِلْمٌ وَتَأْدِيبٌ	Και όσους λόγους (είπε ακόμα ο Ησαΐας) στους ανθρώπους είναι γνώση, γνώση και πειθαρχία

17. Ακολουθοῦμε τὴ μεταφραστικὴ μέθοδο τῆς σχολῆς τοῦ Samir Khalil Samir (Ποντιφικικοῦ Ἰνστιτούτου “Orientale”-Ρώμης), ἡ ὁποία ἐμμένει πιστῆ στὴν κατὰ γράμμα μετάφραση τοῦ κειμένου. Ἐμεῖς σὲ παρένθεση ἀποδίδουμε, ὅπου κρίνουμε ἀπαραίτητο, τὴν ποιητικὴ ἀπόδοση τοῦ νοήματος.

18. Ακολουθοῦμε τὴν κριτικὴ ἔκδοση τοῦ ἀραβικοῦ κειμένου, N. EDELBY (ed.), *Sulaimān al-Gazzī (X^e-XIe)*, vol. II, 75-77.

19. Βλ. *Ψλ.*, 21.17, 69.22

20. Βλ. *Ἦσ.*, 50.6

21. Βλ. *Ἦσ.*, 53.12

هذا المسيح الذي أبرأ جرائحنا والدم من جنبه والماء مصبوب	Αυτός είναι ο Χριστός που θεράπευσε τα πλήγματά μας / χύνοντας το αίμα και το νερό απ'την πλευρά του
لاهوتة كلف الناس ما عجزت عنه الطبيعة، والتكليف تهذيب	Η θεότητά του ανέθεσε στην ανθρώπινη φύση (του) αυτό που δεν μπόρεσε/ η φύση (να κάνει), και η ανάθεση είναι πειθαρχία ²²
ونحن نؤمن أن الله كلمنا بمن رأينا واللاهوت محجوب	Και εμείς πιστεύουμε πως ο Θεός μας μίλησε / δια αυτού που είδαμε, και η θεότητα είναι κρυμμένη (από την ανθρώπινη φύση)
حتى إذا مات بالناسوت أنقذه ليموته غالباً، والموت مغلوب	Έτσι ώστε αν πεθάνει (Αυτός) κατά την ανθρώπινη φύση την σώζει ως νικήτρια δια μέσου του θανάτου του, και ο θάνατος νικάται
أقامه من جحيم الأرض منبعتاً إلى الحياة، فما في عيشه ريب	Την ανέστησε (την ανθρώπιν φύση) από τον Άδη της γης / φέρνοντας την στην ζωή, και δεν έχει στην ζωή της (τώρα) φόβο
أقامنا فيه مولانا، فقام لنا شريعة ملكها للذهر مرهوب	Μας ανέστησε σ' αυτήν ο Κύριος μας, και μας έδωσε / νόμο που βασιλεύει στους αιώνες με σέβας.
إنجيلها شائع بين الشعوب، له على المجامع ترغيب وترهيب	Το ευαγγέλιο του (ο Νόμος) γνωστός ανάμεσα στους λαούς είναι / και οι Σύνοδοι (των Εκκλησιών) το επιθυμούν και το φοβούνται
ونحن نسعى جميعاً في محبته فإنما الإبن من أبيه محبوب	Και εμείς όλοι προσδοκούμε στην αγάπη (του Χριστού), / αφού ο Υιός είναι από τον Πατέρα αγαπημένος
وعد الخلاص من الناس ثم لنا مؤكداً بحساب فيه محسوب	Η υπόσχεση της σωτηρίας από τον Νόμο μας έγινε/ βεβαιώνοντας την ημέρα της κρίσεως.
يا رب أثبت لنا نعمك فيه، فما لنا سواه عظيم القدر مطلوب	Κύριε, δώσε μας την χάρη σου μέσω Αυτού/ επειδή δεν ζητάμε άλλον παντοδύναμο
واغفر لمن نظم الأبيات زلتة فإثمته بإزا عيبيه منصوب	Και συγχώρεσε τα αμαρτήματα αυτού που συνέθεσε αυτούς τους στίχους / ο οποίος τα βλέπει (να διαπερνούν) μπροστά από τους οφθαλμούς του.

Σχόλια στο ποίημα

Έξυπακούεται ότι αν διαβάσει κανείς την ποίηση στην αρχική της γλώσσα, την αραβική, είναι πιο όμορφο το άκουσμα τής γλώσσας λόγω τής όμοιοκατα-

22. Βλ. Έβρ., 1,2

23. Στον σημιτικό κόσμο εντάσσεται επίσης ή Άγία Γραφή, άφου γράφτηκε σέ σημιτικό περιβάλλον και χρησιμοποιήσε σημιτική σκέψη, παρ' ότι αρκετά βιβλία τής Π.Δ. και ή Κ.Δ. γράφτηκαν στην κοινή έλληνική, αλλά οι συγγραφείς παραμένουν εντός τής σημιτικής νοοτροπίας και έκφρασης.

ληξίας. Είναι επίσης πιο εύκολο να καταλάβουμε τα ενδιαφέροντα στοιχεία της σημιτικής γλώσσας, στην οποία ανήκει η ποίηση αυτή²³, όπως η χρήση των εικόπων, ή επεξεργασία των βιβλικών χωρίων²⁴, τα σημιτικά στοιχεία και η σημιτική όρολογία στην θεολογία. Για παράδειγμα, η απόκρυψη της θεϊκής φύσης στην ανθρώπινη, στοιχεία που θα δοῦμε αμέσως.

Το γενικό θέμα είναι η σταύρωση του Χριστού, η ανάστασή Του και η σωτηριολογική σημασία της για την ανθρώπινη φύση. Είναι επίσης φανερό ότι η ποίηση του ποιητή μας είναι βιβλική και η χρήση της Βίβλου έχει πολλούς σκοπούς, ειδικά απολογητικούς. Απευθύνεται ταυτόχρονα όχι μόνο στους πιστούς της εκκλησίας του, αλλά επίσης στους μουσουλμάνους και στους μη χαλκηδόνιους.

Ο ποιητής δεν φοβάται να τονίσει ότι ο Χριστός σταυρώθηκε, πέθανε και αναστήθηκε, γεγονότα τα οποία οι μουσουλμάνοι δεν δέχονται με βάση το Κοράνιο, το οποίο αρνείται το γεγονός της σταύρωσης του Χριστού.²⁵ Ενώ στους μη χαλκηδόνιους ο *Sulaimān al- Ġazzī* με ποιητικό τρόπο, κατά το σημιτικό έθος που τον κάνει επίσης νέο-χαλκηδόνιο, επιχειρεί να τονίσει την πίστη της Εκκλησίας του, δηλαδή την μελχιτική, στις δύο φύσεις του Χριστού. Έτσι κάνει λόγο για την θεότητα που δεν έπαθε τίποτα κατά την σταύρωση, ενώ ο Χριστός σταυρώθηκε και πέθανε κατά την ανθρώπινη του φύση.

Η σωτηριολογική αυτή προσέγγιση είναι σημιτικού χαρακτήρα επίσης, δηλαδή ανήκει στην άραμαιο-συριακή παράδοση: το πρώτο στοιχείο είναι, όπως έχουμε επισημάνει, αυτό της έκφρασης ότι η θεότητα κρύφτηκε στην ανθρώπινη φύση²⁶. Το δεύτερο στοιχείο σχετίζεται με την ανάσταση της ανθρώπινης φύσης του Χριστού μέσω της θεϊκής του φύσης, που θεωρείται το θεμέλιο του νέου νόμου, του Ευαγγελίου. Η απαλλαγή, τέλος, από τον παλιό νόμο τελειο-

24. Βλ. S. BROCK, "Una fontana inesauribile". *La Bibbia nella tradizione siriana*, Ιταλική μετάφραση, Ρώμη 2008, 77-135.

25. Βλ. Κοράνιο 4, 158, ελληνική μετάφραση: «Και επειδή είπαν: Έσκοτώσαμε τον Μεσσία, τον Ήσοῦ, τὸν γιὸ τῆς Μαρίας, Ἀγγελιαφόρο τοῦ Ἀλλάχ ἐνώ οὔτε τὸν σκότωσαν οὔτε τὸν σταύρωσαν, ἀλλὰ ἔτσι ἔγινε ὥστε νὰ φαίνεται σ' αὐτοὺς κι ἐκεῖνοι πὸν διαφωνοῦν στὸ θέμα αὐτὸ ἔχουν ἀμφιβολίες. Οἱ γνώσεις τους στὸ θέμα αὐτὸ δὲν εἶναι θετικὲς παρὰ μόνο ὑποθέσεις. Καὶ δὲν μετέτρεψαν τὴν ὑπόθεση αὐτὴ σὲ βεβαιότητα».

26. Αὐτὴ ἡ σκέψη ἀναπτύσσεται στὴν Ἰωάννεια θεολογία, βλ. Α' Ἰων., 1,1-3, βέβαια παραμένει μία ιδιαίτερη συμβολικὴ μορφή καὶ «μέθοδος» γιὰ νὰ ἐκφράσει κανεὶς τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Θεοῦ.

ποιείται κατά την ημέρα της κρίσεως. Ἐδῶ παρατηρεῖται ἓνα ἀκόμη χαρακτη-
ριστικό τῆς σημιτικῆς ἐσχατολογίας²⁷.

Περὶ Σταυροῦ²⁸

Αραβικό κείμενο	Ελληνική μετάφραση
<p>[سؤال محرر]</p> <p>إعلموا أيها المتقلدون ناموس صليب المسيح، أنكم متى جئتموه، صيرتم كالاطفال، المقلدة ما لا تعرف مقدار، ولا تجيب السائل عن معاني أسرارہ.</p> <p>إن سألكم سائل فقال: هل أحببت ما أحببه المسيح، أم أحببت ما كرهه؟ فإن قلتم: أحببنا ما أحببه، كذبكم الإنجيل المقدس، بقوله: "يا أبته، إن شئت أن تجيز عني هذه الكأس، فافعل". وهذا دليل على انه لم يحب الصلب، ولا اختار الموت.</p> <p>وإن قلتم: أحببنا ما كرهه، فقد خالفتموه بمحبة ما كره.</p>	<p>[μια ενοχλητική ερώτηση]</p> <p>Να ξέρετε εσείς που ακολουθεῖτε τον νόμο του σταυροῦ του Χριστοῦ πως ὅταν τον ξεχνάτε, γίνεστε σαν τα μωρά που ακολουθοῦν πράγματα χωρὶς να ξέρουν την ἀξία τους, και δεν μποροῦν να ἀπαντήσουν στον ερωτῶντα σε ὄ, τι ἀφορὰ τις σημασίες των μυστηρίων τους (των πραγμάτων).</p> <p>Ἄν σας ρωτήσῃ κάποιος: ἀγαπήσατε αὐτό που ἀγάπησε και ὁ Χριστός, ἢ ἀγαπήσατε ὄ, τι μίσησε (ὁ Χριστός); Ἄν πείτε: Ἀγαπήσαμε ὄ, τι ἀγάπησε, σας διαφενδῆει το ἅγιο εὐαγγέλιο, ἀφοῦ λέει: «Πάτερ, εἴαν θέλῃς νά ἀπομακρύνῃς τό ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ²⁹. Κάν'το». Και να μια ἀπόδειξι για το ὅτι δεν ἀγάπησε (ὁ Χριστός) τον σταυρό, και δεν ἐπέλεξε τον θάνατο.</p> <p>Και ἀν πείτε: ἀγαπήσαμε ὄ, τι μίσησε, τότε ἀντιπαραθέσατε σε αὐτόν ἀγαπώντας ὄ, τι μίσησε.</p>

27. Ἡ ὀλοκλήρωση τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας και ἡ τελειοποίησή της εἶναι ἓνα βασικό θέ-
μα τῆς συριακῆς παράδοσης, βλ. R. MURRAY, *Symbols of Church and Kingdom. A Study in
Early Syriac Tradition*, Gorgias Press, New Jersey 2004, 239-276.

28. Ἀκολουθοῦμε τὴν κριτικὴ ἔκδοση τοῦ ἀραβικοῦ κειμένου, N. EDELBY (ed.), *Sulaimān al-
Ġazzī (X^e-XIe)*, vol. III, 102-114.

29. Βλ. Λουκ. 22,42.

<p>وإن قلتُم: أحببناه، لأنه كان السبب في خلاصنا، فقد جعلتم الأداة أجلَّ من الصانع. لأن المسيح كان سبب الخلاص، والصليب بعض أدواته.</p> <p>وإن قلتُم: الصليب صورة موته بالجسد، الفاتح باب الحياة، كان هذا القول أصلح قليلاً.</p>	<p>Και αν πείτε: τον αγαπήσαμε (τον σταυρό) επειδή ήταν η αιτία της σωτηρίας μας, τότε κάνετε το εργαλείο να είναι πιο αξιοπρεπές από τον παρασκευαστή. Επειδή ο Χριστός ήταν η αιτία της σωτηρίας, και ο σταυρός (ήταν) ένα από τα εργαλεία του.</p> <p>Και αν πείτε: ο σταυρός (είναι) η εικόνα του θανάτου του (Χριστού) εν σαρκί, που άνοιξε την πόρτα της ζωής. Θα ήταν αυτός ο λόγος λίγο καλύτερος.</p>
<p>[المسيح صُلب بطبيعته البشرية لكي يخلصنا]</p> <p>وليس يشكُّ من له أدنى معرفة في أن المسيح طبيعتان جمعهما أقنوم البنوة: إحداهما قديمة لم تزل، والأخرى كانت بعد أن لم تكن. فالكارهة الموت: طبيعة الناسوت المحسوسة التي تألمت لأجل شفاننا. والغير كارهة الموت: طبيعة اللاهوت، الغير محسوسة ولا متألمة، التي جسّمت الناسوت مرارة الصبر على شرب الدواء، النافع من داء الموت.</p> <p>فقامت هذه لهذه بعد ثلاثة أيام، إلى سنّة محدودة، وحياة خالدة مؤبّدة.</p>	<p>[ο Χριστός σταυρώθηκε κατά την ανθρωπινή του φύση για να μας σώσει]</p> <p>Και δεν αμφισβητεί κανείς, από αυτούς οι οποίοι έχουν λίγη γνώση, πως ο Χριστός είναι δυο φύσεις ενωμένες στην υπόσταση της υιότητας³⁰: μια (είναι) αιώνια και υπήρχε πάντοτε, και η άλλη ήρθε στην ύπαρξη. Αυτή που μίσησε τον θάνατο ήταν η ανθρωπινή φύση, αντιληπτή και ορατή (φύση) που έπαθε για να μας γιατρέψει. Και αυτή που δεν μίσησε τον θάνατο ήταν η θεϊκή φύση, δεν είναι αντιληπτή (φύση) και δεν παθαίνει. (Ήταν) αυτή που έδωσε στην ανθρωπινή (φύση) την πίκρα της υπομονής στο πίσωμο του φαρμάκου που γιατρεύει την αρρώστια του θανάτου.</p> <p>Και ανέστησε αυτή (η θεϊκή) εκείνη (την ανθρωπινή) μετά από τρεις μέρες, και την εισήγαγε σε ένα περιορισμένο νόμο, και σε μια</p>

30. Ο συγγραφέας για την ακρίβεια λέγει ότι η υπόσταση της υιότητας ένωσε τις δύο φύσεις.

<p>وبهذا الموت، حلَّ الله عن عنق إسرائيل عقدة سنّة موسى، التي حكمت بالصلب على مستحقّه، فلما حكمت به على غير مستحقّه، خلّصت المستحقّين الذين اعتمدوا بموت جسد المسيح.</p>	<p>αιώνια ζωή. Και διαμέσου αυτού του θανάτου έλυσε ο Θεός από τον λαϊμό του Ισραήλ το πρόβλημα του νόμου του Μωυσή, που καταδίκασε (ο νόμος) σε σταυρό αυτόν που του άξιζε (για τέτοια τιμωρία). Όταν, (όμως) καταδίκασε σε (σταυρό) αυτόν που δεν του άξιζε, έσωσε τους άξιους, (δηλαδή) αυτούς που βαπτίστηκαν στον θάνατο του σώματος του Χριστού³¹.</p>
<p>[النبؤات عن صلب المسيح] وقد تقدمت النبوءة بذكر ما جرى من صلبه وموته وتسمير يديه ورجليه على العود. كما قد تنبأت عنه الأنبياء، أولهم موسى إذ قال لشعب إسرائيل: "إنكم سترون حياتكم معلقاً تجاه أعينكم". وقال داوود النبي: إنهم أحاطوا بي مثل النحل بالشهد، واشتعلوا مثل نار الشوك، وباسم الرب حاربتهم". وقال أيضا: "تقبوا يدي ورجلي، وأحصوا جميع مفاصلي، واقتسموا ثيابي بينهم، وعلى لباسي اقتروا". وقال شعيا النبي: "حقاً إنه لذنوبنا صبر، ولخطايانا احتمل،</p>	<p>[οι προφητείες για την σταύρωση του Χριστού] Και προηγήθηκε η προφητεία και μίλησε για ό, τι έγινε: την σταύρωσή του, τον θάνατό του, και το κάρφωμα των χεριών και των ποδιών του επί του ξύλου. Γι' αυτόν προφήτεψαν οι προφίτες, αρχίζοντας με τον Μωυσή, ο οποίος είπε στον λαό του Ισραήλ: «θα δείτε την ζωή σας κρεμασμένη απέναντι στα μάτια σας»³². Και είπε ο προφήτης Δαυίδ: «Μέ περιεκύκλωσαν ως μέλισσαι [στο μέλι], εσβέστησαν ως πύρ ακανθών, διότι εν τώ ονόματι τού Κυρίου [κατατρόπωσα] αυτούς»³³. Και είτε επίσης: «ετρύπησαν τās χείράς μου καί τούς πόδας μου, Δύναμαι νά αριθμήσω πάντα τά οστά μου, Διμερίσαντο τά ιμάτιά μου έαντοίς, καί επί τόν ιματισμόν μου έβαλον κλήρον»³⁴ Και είτε ο προφήτης Ησαΐας: «[αλήθεια</p>

31. Έχουμε έδω μία παύλεια θεολογία, σωτηρία είναι συμμετοχή στον θάνατο του Χριστού κατά τὸ βάπτισμα.

32. Ίσως έδω αναφέρεται στο φίδι που κρέμασε ὁ Μωυσής, Γέν. 48.8-19.

33. Βλ. Ψλ. 118,12.

34. Βλ. Ψλ. 22, 16β.17α.18.

<p>وتألم من أجل ذنوبنا، وتوجّع من أجل خطايانا، وبجراحه أبرأنا. ونحن كالغنم ضللنا، كل واحد منا حاد لهواه. وهو صرّم خطايانا كلّها. واتضع ولم يفتح فاه. كالخروف سيق إلى الذبح، وكمثل الشاة أمام الجزار كان ساكنًا. ليُخرَج من أرض الأحياء، ومن خبثاء قومي أدين".</p> <p>وقال زكريّا النبيُّ: "تعالوا نفسد بالخشبة لحمه، ونخرجه من أرض الحياة". وقال أيضًا: "إنهم في ذلك اليوم، سينظرون إلى الذي طعنوا".</p> <p>وقال عزرا النبيُّ: "ويقوم الفسقة المتكلمون بالشر، فينطقون على العليّ بالشر، ويصنعون شرًا عظيمًا، وتظهر من العود الحياة. ويقطر من اللحم ماء ودم. ويسمع صوت الرب. وعلى ذلك العود يمدّون الجسد ست ساعات، والذي لا يجب أن يُقبر يُقبر. وميت يقوم، وفي الأموات تُعرف الحياة. ومن الأرض إلى السماء يصعد. ومن يمين ذي العليّ يقينًا يوجد. لأنه كان من قبل، ومن قبل القبل وُلد".</p>	<p>υπέμενε και αντιστάθηκε για τις αμαρτίες μας], ετραυματίσθη διά τās παραβάσεις ημών, εταλαιπωρήθη διά τās ανομίας ημών, ήτο επ' αυτόν, και διά τών πληγών αυτού ημείς ιάθημεν. (και) ημείς επλανήθημεν ως πρόβατα εστράφημεν έκαστος εις τήν [θέληση] αυτού, και [Αυτός] έθεσεν επ' αυτόν [όλες τις ανομίες] πάντων ημών. [και ταπεινώθηκε και] δέν ήνοιξε τό στόμα αυτού, εφέρθη ως αρνίον επί σφαγήν, και ως πρόβατον έμπροσθεν του κείροντος αυτό άφωνον, διότι εσηκώθη από τής γής τών ζώντων, διά τās παραβάσεις του λαού μου ετραυματίσθη»³⁵.</p> <p>Και είπε ο προφήτης Ζαχαρίας: «ελάτε να φθειρούμε διαμέσου του ξύλου την σάρκα αυτού, και να τον βγάλουμε από την γη της ζωής»³⁶. Και είπε επίσης: « και θέλουσιν επιβλέψει πρός εμέ, τόν οποίον εξεκένησαν»³⁷.</p> <p>Και είπε ο προφήτης Έσδρας: «και θα σταθούν οι παραβάτες που μιλάνε με την κακία, και θα κακομιλήσουν έναντι του υψίστου, και θα δημιουργήσουν φοβερό κακό, και θα φανεί από το ξύλο η ζωή. Και θα στεγάσει από την σάρκα ύδωρ και αίμα. Και θα ακουστεί η φωνή του Κυρίου. Και σε εκείνο το ξύλο θα απλώσουν το σώμα για έξι ώρες. Και όποιος δεν πρέπει να θαφτεί θάβεται. Και ο πεθαμένος ανασταίνεται, και η ζωή γνωρίζεται στους νεκρούς. Και ανεβαίνει από την γη προς τον ουρανό. Και από την δεξιά του υψίστου σίγουρα θα υπάρχει. Επειδή υπήρχε πριν, και πριν το «πριν» γεννήθηκε (επειδή υπήρχε</p>
--	--

35. Βλ. Ήσ. 53, 5-8 (με έπεξεργασία).

36. Δέν ξέροουμε από ποϋ παραθέτει ό συγγραφέας.

37. Βλ. Ζαχ. 12.10α2.

<p>وقال سليمان بن داود: "بالأرز والشربين والذلب يُمجد مقام قدمي القُدوس".</p> <p>ولما بارك يعقوب على ولدي ابنه يوسف، جعل يده اليمنى على رأس الأيسر، ويده اليسرى على رأس الأيمن، برسم الصليب.</p> <p>وكذلك أمر الله سبحانه موسى أن يضرب البحر عرضاً. فلما جاز الشعب منه، أمره أن يضربه طولاً، برسم الصليب.</p> <p>وأمره أيضاً أن يصلب حية النحاس، ليخلص كل من نظر إليها، من لدغ الحيات القوائل التي كانت وقعت بالشعب.</p> <p>وكم للصليب من علامة في شعب بني إسرائيل!</p> <p>وقال حبقوق النبي: "بين الحياتين تُعرف". يعني حياة الجسد، أعني جسد المسيح قبل موته، وحياته بعد موته. ولو لم يموت جسد المسيح، لم ينحل عن المؤمنين به عقد فريضة التوراة.</p>	<p>αιωνίως, και γεννήθηκε πριν τον χρόνο)³⁸.</p> <p>Και είπε ο Σολομών ο υιός του Δαβίδ: «με την κέδρο και την κυπάρισσο και την πλάτανο δοξάζεται το υποπόδιον τών ποδών του Αγίου»³⁹.</p> <p>Και όταν ευλόγησε ο Ιακώβ τους δυο υιούς του υιού του Ιωσήφ, έβαλε το δεξί του χέρι στο κεφάλι του αριστερού (υιού), και το αριστερό του χέρι στο κεφάλι του δεξιού (υιού), ζωγραφίζοντας (έτσι) τον σταυρό⁴⁰.</p> <p>Και επίσης διέταξε ο δοξασμένος Θεός τον Μωυσή να χτυπήσει την θάλασσα κατά πλάτος, και μόλις πέρασε ο λαός (την θάλασσα), τον διέταξε να την χτυπήσει κατά μήκος, ζωγραφίζοντας (έτσι) τον σταυρό⁴¹.</p> <p>Και τον διέταξε να σταυρώσει ένα ασημένιο φίδι για να σωθεί, όποιος το κοιτάξει, από το δάγκωμα των φιδιών που σκοτώνουν, πράγμα που συνέβαινε στον λαό (του Ισραήλ)⁴².</p> <p>Και τόσα (άλλα) σημάδια έχει ο σταυρός στον λαό του Ισραήλ!</p> <p>Και είπε ο Αβακούμ: «Εν μέσω τών ετών γνωστοποιεί»⁴³, εννοεί την ζωή του σώματος, δηλαδή, το σώμα του Χριστού πριν τον θάνατόν του, και την ζωή του μετά τον θάνατόν του. Και αν δεν πέθαινε το σώμα του Χριστού, δεν θα είχε λυθεί από τους πιστούς το πρόβλημα του χρέους της <i>Torah</i>.</p>
	<p>[Τα σημεία για τον σταυρό στα</p>

38. Φαίνεται ως χριστιανική επεξεργασία, δέν ξέρουμε όμως από ποῦ προέρχεται.

39. Προέρχεται από την *Σοφία Σειράχ* 24.

40. Βλ. *Γεν.* 48.8-19.

41. Βλ. *Έξ.* 14.16-29.

42. Βλ. *Άριθ.* 21.9.

43. Βλ. *Άβ.* 3.2β.

<p>[الإشارات إلى الصليب في المخلوقات]</p> <p>وقد وجدنا الحكماء في مذهب العقل، نطقوا بذكر فضيلة الصليب، من قولهم إن الحدين المتقاطعين اللذين هما العلة والسبب، صاروا أربعة عناصر، يمسكها قطب واحد هو النفس. وهذه صورة العالم الأكبر الذي حدوده وجهاته وطبائعه واستقصاءاته أربعة، على معنى الصليب. فمنها الصبا والتبور والشمال والجنوب. والحار والبارد والرطب واليابس. والنار والهواء والأرض والماء، التي خامسها القطب، ومدبرها الرب.</p>	<p>δημιουργήματα]</p> <p>(εμείς) βρήκαμε πως οι σοφοί (που περπατούν) στην οδό του νου, είχαν αναφερθεί στην αρετή του σταυρού. Αφού μίλησαν ότι τα δυο διασταυρωμένα όρια που είναι η αιτία και ο λόγος, έγιναν τέσσερις παράγοντες κρατούμενοι από ένα πόλο που είναι η ψυχή. Και αυτή είναι η εικόνα του μεγαλύτερου κόσμου (του μακρόκοσμου)⁴⁴ του οποίου τέσσερα είναι τα όρια: οι πλευρές του, οι φύσεις του και οι έρευνες του, (ακολουθώντας έτσι) την σημασία του σταυρού. Από αυτά είναι (τα εξής)⁴⁵: ο αέρας της ανατολής και ο αέρας της δύσης, ο βορράς και ο νότος, το ζεστό και το κρύο, το υγρό και το ξηρό. Και το πύρ, ο αέρας, η γη και το ύδωρ, των οποίων πέμπτος (παράγοντας) είναι ο πόλος, και (των οποίων) οικονόμος είναι ο Θεός⁴⁶.</p>
<p>[كرامة الصليب عند النصارى]</p> <p>وبعض النصارى يعتقدون في الصليب أنه شبه شجرة المعرفة، التي كانت سبباً لموت الإنسان في آدم، فصارت سبباً لحياته في المسيح.</p> <p>وقال آخر إن كرامة الصليب وَجَّبت على المؤمنين بالمسيح، لأنه آخِرُ عهدهم به. وكان على الصليب يقول للذين صلبوه: "أهدموا هذا الهيكل، وأنا في ثلاثة أيام أقيّمه جديداً".</p>	<p>[η εκτίμηση του σταυρού στους χριστιανούς]</p> <p>Και μερικοί χριστιανοί πιστεύουν πως ο σταυρός μοιάζει με το δέντρο της γνώσης, που ήταν η αιτία του θανάτου του ανθρώπου στον Αδάμ, και (ο σταυρός) έγινε η αιτία της ζωής του στον Χριστό⁴⁷.</p> <p>Και είτε άλλος πως η εκτίμηση του σταυρού είναι υποχρεωτική στους πιστεύοντες στον Χριστό, επειδή ήταν η τελευταία τους ανάμνηση από Αυτόν, ο οποίος όταν ήταν στον σταυρό είπε σε όσους τον σταύρωσαν: «Χαλάσατε τόν ναόν τούτον, καί διά τριών</p>

44. Σχετικά με αυτό το θέμα βλ. στα σχόλια παρακάτω.

45. Έδω αναφέρει αναλυτικώς τους τέσσερις παράγοντες κάθε ομάδας.

46. 'Ο κόσμος και ο σταυρός είναι από τα πιο σημαντικά θέματα της συμβολικής θεολογίας, βλ. G. CHAMPEAUX - S. STERCKX, *I simboli del Medio Evo*, traduzione italiana di Monica Giradi, Jaca Book, Milano 1988, 27-52.

47. Βλ. τα σχόλια παρακάτω για το θέμα αυτό.

<p>وكما أن الأحباب يذكرون من أحبابهم ساعة الوداع، فيشتاقون إلى تلك الصورة، كذلك النصارى يذكرون ساعة وداعهم لإيسوع، وهو على عود الصليب.</p> <p>ومن فضائل الصليب أنه ما كان يتم لأحد من الحواريين عمل آية، حتى يقول للأعمى أو للأبرص أو للمقعّد أو للميت: باسم المسيح الذي صلبه اليهود بأورشليم، أخلص من عنتك، فيخلص من عنته للوقت. وكم اجتهدت الملوك بهم أن يتركوا ذكر هذا القسم، أنفا من شناعته، فلم يطيعوهم إلى ذلك.</p>	<p>ημερών θέλω εγείρει αυτόν [καινούριο]»⁴⁸.</p> <p>Και όπως οι αγαπημένοι θυμούνται την ώρα του αποχαιρετισμού τους (ο ένας από τον άλλον), και έχουν πάντοτε νοσταλγία για εκείνη την (τελευταία) εικόνα (του αποχαιρετισμού), έτσι και οι χριστιανοί θυμούνται την ώρα του αποχαιρετισμού τους από τον Ιησού, όταν (ήταν) Αυτός επί του ξύλου του σταυρού.</p> <p>Και από τις αρετές του σταυρού είναι (το γεγονός) πως κανένας από τους αποστόλους δεν έκανε σημείο (θαύμα) χωρίς να πει στον τυφλό, λεπρό, ανάπηρο ή στον νεκρό (το εξή): «στο όνομα του Χριστού που σταύρωσαν οι ιουδαίοι στην Ιερουσαλήμ, είσαι σωσμένος από την αρρώστιά σου», και (έτσι) σώζεται κατευθείαν από την αρρώστιά του⁴⁹. Και πόσο προσπάθησαν οι βασιλείς να τους κάνουν (τους αποστόλους) να αφήσουν αυτόν τον όρκο, λόγω τάχα της τερατωδίας του, αλλά (οι απόστολοι) δεν τους υπάκουσαν.</p>
<p>[رسوم الصليب في الطبيعة]</p> <p>وهذا أقوى الأدلة على جلالة الصليب، الذي هو شبه الإنسان القائم، أعلاه كالقوق، وأسفله كالنحت، وقدامه كالشرق، وخلفه كالغرب، وجنبه الأيمن كالجنوب، وجنبه الأيسر كالشمال.</p>	<p>[οι ζωγραφιές του σταυρού στην φύση]</p> <p>Να οι δυνατότερες αποδείξεις για το μεγαλείο του σταυρού, που μοιάζει με τον όρθιο άνθρωπο: το υψηλό του μέρος (είναι) σαν το πάνω, και το κατώτερο του μέρος (είναι) σαν το κάτω, μπροστά του (είναι) σαν την ανατολή, και πίσω του (είναι) σαν την δύση, η δεξιά του πλευρά (είναι) σαν τον νότο, και η αριστερή του πλευρά (είναι) σαν τον βορρά⁵⁰.</p> <p>Και ο κόσμος δεν μπορεί να υφίσταται χωρίς τα τέσσερα ήπια σύνορα που συγκεντρώνουν</p>

48. Βλ. *Ίω.* 2.19.

49. Έδω στηρίζεται στο *Πραξ.* 4.10.

50. Έδω αρκεί να θυμηθεί κανείς ότι ο Άδάμ στο όνομά του επικεντρώνει την Άνατολή - Δύση - Άρκτος - Μεσημβρία. Βλ. G. CHAMPEAUX - S. STERCKX, *I simboli del Medio Evo*, 249-253 (ειδικά σ. 252).

<p>والعالم لا يعدم الأربعة الحدود اللطيفة، الجامعة لكل ما وقع عليه العلم والعيان، وهي الجوهر، ثم الجرم، ثم الحي، ثم المنتفس، ثم العقل قطبها وماسكها.</p> <p>والدليل على صحّة ما ذكرناه قولنا: كل عاقل حيّ، وكل حيّ منتفس، وكل منتفس جرم، وكل جرم جوهر. وهذه صورته:</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>وقد وهب الله، جلّ اسمه، لهذا الهيكل الشريف، أعني الإنسان، عقلاً يُدبّر به الأشياء، ليترقى إلى الدرجات العليا.</p>	<p>όσα πέφτει στο μάτι και στο μυαλό (δηλαδή τα πάντα), και (είναι): η ουσία, μετά ο όγκος, μετά το ζων, μετά το έμψυχο, και (ακολουθεί) ο νους, (που είναι) ο πόλος και ο κρατών όλων⁵¹.</p> <p>Και η απόδειξη της αληθείας όσων έχουμε πει (είναι το εξής): κάθε λογικό ον (είναι) ζων, και κάθε ζων (είναι) έμψυχο, και κάθε έμψυχο (είναι) όγκος και κάθε όγκος (είναι) ουσία⁵².</p> <p>Και να μια (εξηγητική) του εικόνα:</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>Και χάρισε ο Θεός, μεγάλα είναι το όνομά Του, σε αυτόν τον σεβαστό ναό, δηλαδή τον άνθρωπο⁵³, νου, ώστε να οικονομεί με αυτόν τα πράγματα, και να ανεβαίνει προς τις υψηλές σκάλες.</p>
--	---

51. 'Ο συγγραφέας βρίσκεται εδώ στη γραμμή του συμβολισμού του Σταυρού και της σχέσης του με τον κόσμο, βλ. σχετικά, ό.π., 51-52.

52. 'Εδώ βρισκόμαστε στη σκέψη του μακρόκοσμου και μικρόκοσμου. Βλ. σχετικά, ό.π., 245-246.

53. Βλ. ό.π., 253-256.

Σχόλια στο κείμενο

Τὸ πρῶτο πρᾶγμα τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ παρατηρήσει κανεὶς στὸ κείμενο «περὶ σταυροῦ» εἶναι ἡ γλῶσσα πὺν χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας μας. Τὸ ἄραβικὸ κείμενο εἶναι γεμάτο ἀπὸ κατεξοχὴν ἰσλαμικοὺς ὄρους, ὅπως *al-sunnāh*⁵⁴ γιὰ νὰ μιλήσει ὁ συγγραφέας γιὰ τὸν νόμο, *al-farīdah*⁵⁵ γιὰ νὰ ἀναφερθεῖ στὶς ὑποχρεώσεις τοῦ χριστιανοῦ καὶ *al-hawariyyīn* γιὰ νὰ ὀνομάσει τοὺς ἀποστόλους. Εἰδικὰ ὁ τελευταῖος ὄρος εἶναι κορανικὸς, δηλαδή, τὸ κοράνιο ὅταν ἀναφέρεται στοὺς μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ, τοὺς ὀνομάσει *al-hawariyyīn*⁵⁶. Ἐνα τέτοιο στοιχεῖο ἐπιβεβαιώνει ὅτι ὁ συγγραφέας μας, ὁ ὁποῖος ζεῖ στὴν Γάζα, χρησιμοποιεῖ τὴν γλῶσσα τοῦ περιβάλλοντός του, καὶ σὲ αὐτὸ τὸ κείμενο εἰδικὰ προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσει ἀπολογητικὰ στοὺς μουσουλμάνους τὴν σπουδαιότητα τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν σημασία τῆς σταύρωσης γιὰ τοὺς χριστιανούς. Παρ' ὅτι ὁ Edelby ὑποστηρίζει ὅτι τὸ κείμενο γράφτηκε ὡς ἀπολογία ἀπέναντι στοὺς Ἑβραίους τῆς περιοχῆς, ἀφοῦ ὁ συγγραφέας παραπέμπει σὲ προφητεῖες τῆς Π.Δ.⁵⁷, ἔμεῖς, καὶ ὅπως παρατηρεῖ ὁ Noble⁵⁸, νομίζουμε ὅτι ὁ συγγραφέας ἐδῶ ἀπολογεῖται ἀπέναντι στοὺς μουσουλμάνους, ἐπειδὴ κατὰ τὴν γνώμη μας ὁ συγγραφέας, γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ προφητεῖες ἐδῶ διαδραματίζουν σημαντικὸ ρόλο, ἀναφέρεται σχεδὸν σὲ προφήτες πὺν εἶναι παρόντες στὸ Κοράνιο⁵⁹.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ κειμένου εἶναι ξεκάθαρη. Ὁ *Sulaimān al-Ġazzī* θέτει τὸ ἐρώτημα τῆς θέσης τοῦ Σταυροῦ στὴ ζωὴ τοῦ χριστιανοῦ. Μία τέτοια ἐνοχλητικὴ ἐρώτηση θὰ τὴν ἀκουγαν οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους πὺν δὲν πίστευαν στὴν σταύρωση⁶⁰, ὅπως ἤδη τονίσαμε προηγουμένως. Ὁ συγγραφέας θέτει

54. Γιὰ αὐτὸν τὸν ὄρο βλ. D. W. BROWN, "Sunna".

55. Γιὰ αὐτὸν τὸν ὄρο βλ. Th. W. JUYNBOLL, "Fara'id", *Encyclopedia of Islam*, τόμ. 2, 783 καί, τοῦ ἰδιοῦ, "Fara'id", *Encyclopedia of Islam*, τόμ. 2, 790.

56. Βλ. M. A. H. ZAHNISER, "Apostle".

57. EDELBY NEOPHYTOS (ed.), *Sulaimān al-Ġazzī (X^e-XIe)*, vol. III, 100.

58. S. NOBLE, *Sulaimān al-Ġazzī*, 621.

59. Βλ. Κοράνιο, 6,28-29, σὲ αὐτὰ τὰ χωρία ὑπάρχει μὴ λίστα τῶν προφητῶν, στὴν ὁποία ὑπάρχουν ὅλοι οἱ προφῆτες πὺν ἀναφέρει καὶ ὁ συγγραφέας μας ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀβραοῦμ.

60. Ἐνας ἄλλος λόγος γιὰ νὰ ἰσχυριστεῖ κανεὶς ὅτι τὸ κείμενο γράφτηκε εἰς ἀπολογία ἔναντι τῶν μουσουλμάνων καὶ ὄχι τῶν Ἑβραίων εἶναι ὅτι οἱ Ἑβραῖοι δὲν ἀμφισβήτησαν τὸ γεγονός τῆς σταύρωσης. Ἔτσι ἕνας λόγος περὶ Σταυροῦ δὲν θὰ τοὺς ἐνοιαζε πολὺ.

τήν ἐρώτηση, χρησιμοποιώντας την λογική τῆς ἀγάπης: πῶς εἶναι δυνατό νὰ ἀγαπᾷ ἕνας χριστιανὸς τὸν σταυρὸ, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς δὲν τὸν ἤθελε. Τὸ συμπέρασμα τοῦ συγγραφέα βρίσκεται στὸν τονισμό, ὅτι θὰ πρέπει νὰ δοῦμε τὸ κέντρο τοῦ σωτηριολογικοῦ γεγονότος, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς καὶ ὄχι τὸ μέσο, δηλαδή ὁ Σταυρὸς.

Ἀμέσως μετὰ γίνεται ἀναφορὰ στὶς δύο φύσεις ἐνωμένες στὴν μοναδικὴ ὑπόσταση τοῦ Χριστοῦ. Ὁ συγγραφέας ὡς μελχίτης ὑποστηρίζει τὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνας, καὶ τονίζει ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση εἶναι αὐτὴ ποὺ πάσχει, σταυρώνεται καὶ πεθαίνει, ἐνῶ ἡ θεϊκὴ παραμένει ἀμετάβλητη. Κατόπιν ὁ ποιητὴς κάνει λόγο γιὰ τὸ σωτηριολογικὸ ὑπόβαθρο τῆς σταύρωσης καὶ τῆς ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ.

Ὅπως ἡ λειτουργικὴ καὶ ἡ πατερικὴ παράδοση ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν Κ.Δ. καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἀναγιγνώσκει ἡ τελευταία τὴν Π.Δ., ἔτσι καὶ ὁ *Sulaimān al-Ġazzi* βλέπει στὸν Χριστὸ τὴν πραγματοποίησιν τῶν προφητειῶν. Τὸ ἐνδιαφέρον σημεῖο στὸ κείμενό μας εἶναι ἡ ἐπεξεργασία τῶν προφητειῶν καὶ ἡ παραπομπὴ σὲ προφητείες οἱ ὁποῖες δὲν ὑπάρχουν στὴν Π.Δ. ὅπως τὴν γνωρίζουμε σήμερα. Δηλαδή τίθεται τὸ ἐρώτημα, ποιά ἦταν ἡ ἀραβικὴ μετάφραση τῆς Ἁγίας Γραφῆς ποὺ χρησιμοποίησε ὁ συγγραφέας καὶ ἂν στηρίζεται σὲ ἄλλες πηγές ἢ συλλογὲς προφητειῶν, δηλαδή τὰ καλούμενα *testimonia*⁶¹; Βεβαίως γιὰ νὰ ἀπαντηθεῖ τὸ ἐρώτημα αὐτὸ χρειάζεται μία εἰδικὴ ἔρευνα τὴν ὁποία δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε ἐδῶ.

Τὸ τελευταῖο σημεῖο τὸ ὁποῖο θὰ θέλαμε νὰ σχολιάσουμε σχετίζεται μὲ τὴν συμβολικὴ γλῶσσα τοῦ συγγραφέα. Ἡ χρῆση μιᾶς τέτοιας γλώσσας εἶναι φαινόμενο ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Κ.Δ. καὶ πολλαπλασιάζεται στὸ ἰουδαίω-χριστιανικὸ περιβάλλον καὶ εἰδικὰ στὸν συριακὸ χριστιανικὸ κόσμος. Εἶναι λογικὴ αὐτὴ ἡ χρῆση, ἀφοῦ, ὅπως ἤδη ἔχει λεχθεῖ, ὁ σημιτικὸς κόσμος χρησιμοποιεῖ τίς εἰκόνες γιὰ νὰ ἐκφράζεται. Χαρακτηριστικὴ χρῆση τέτοιας γλώσσας εἶναι ἡ ἀναλογία μεταξὺ τοῦ δέντρου τοῦ παραδείσου μὲ τὸ δέντρο (ξύλο) τοῦ Σταυροῦ⁶². Αὐτὴ ἡ ἀναλογία ἔχει τίς ρίζες τῆς στὴν τυπολογία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μεταξὺ τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ Νέου Ἀδάμ⁶³, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται στὴν πα-

61. Γιὰ περαιτέρω πληροφορίες βλ. GRIBOMONT J., "Testimonia" in: *NDPAC*, vol. III, 5331.

62. Βλ. G. CHAMPEAUX - S. STERCKX, *I simboli del Medio Evo*, 369-376.

63. *Γαλ.* 3,7, καὶ, *Ρωμ.* 13,14.

τερική παραδοσή⁶⁴ και είχε σημαντική θέση στην σκέψη του Έφραϊμ του Σύρου (και όχι μόνο)⁶⁵.

Στό κείμενό μας, τέλος, έχουμε την αναφορά στις διαστάσεις της σωτηριολογικής ενέργειας του Σταυρού. Το θέμα αρχίζει από τον Απόστολο Παύλο⁶⁶ και αναπτύσσεται κατόπιν στους Πατέρες. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι για τον *Sulaimān al-Ġazzī*, ο Σταυρός είναι το κέντρο του κόσμου⁶⁷ και είναι εικόνα του μακρόκοσμου⁶⁸. Και αφού ο μικρόκοσμος, ο άνθρωπος⁶⁹, είναι εικόνα του μεγάλου, τότε ή καλύτερη απόδειξη για το μεγαλείο του Σταυρού είναι ο ίδιος ο άνθρωπος και ο τρόπος με τον οποίο έχει δημιουργηθεί⁷⁰.

Συμπεράσματα

Μετά από την παρουσίαση του ποιητή θεολόγου και επισκόπου της Γάζας Σολομώντα, *Sulaimān al-Ġazzī*, θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε σε αρκετά συμπεράσματα σχετικά με την σκέψη και την θεολογία του.

Διαπιστώνει κανείς, όταν διαβάσει τα κείμενα του συγγραφέα, την σπουδαιότητα της άραβο-χριστιανικής παράδοσης και το ενδιαφέρον που έχουν τα έργα αυτής της παράδοσης. Όσον αφορά στον συγκεκριμένο συγγραφέα, το ενδιαφέρον εντοπίζεται στο γεγονός ότι έχουμε να κάνουμε με τον πρώτο χριστιανό ποιητή ο οποίος συνέθεσε θεολογικά ποιήματα στην άραβική γλώσσα.

Ένα άλλο ενδιαφέρον σημείο είναι το σημειτικό υπόβαθρο της σκέψης του. Το ζήτημα αυτό μάς κάνει να υποθέσουμε ότι ο συγγραφέας προέρχεται από

---

64. Για μία ανάλογη προσέγγιση, βλ. ΕΙΡΗΝΑΙΟ, *Adversus Haereses V*, 23,2 σε *PG*, 7,1189-1190.

65. Βλ. την σκέψη του Έφραϊμ του Σύρου σχετικά με αυτό, Β. ΕΒΕΙΔ, «Ο συμβολισμός του “ένδύματος” στην συριακή θεολογική παράδοση», *Γρηγόριος Παλαμάς* 95 (2012), 277-305, 290-293.

66. Έφ. 3, 18, βλ. επίσης, R. GUÉNON, *Il simbolismo della croce*, Milano 1989³, 37-48.

67. Βλ. G. CHAMPEAUX - S. STERCKX, *I simboli del Medio Evo*, 370. Βλ. επίσης, RENÉ GUÉNON, *il simbolismo della croce*, 82-93.

68. Βλ. ό.π., και R. GUÉNON, *Il simbolismo della croce*, 25-30.

69. Ο ίδιος ο συγγραφέας μας έγραψε άρθρο με τίτλο «Περί του ό,τι ο άνθρωπος είναι ο μικρότερος κόσμος», βλ. την κριτική έκδοση, EDELBY ΝΕΟΡΦΥΤΟΣ (ed.), *Sulaimān al-Ġazzī*, (*X^c-X^f*), vol. III, 115-141

70. Για τέτοια θέματα βλ. G. CHAMPEAUX - S. STERCKX, *I simboli del Medio Evo*, 245-278. Βλ. επίσης, R. GUÉNON, *il simbolismo della croce*, 25-30.

αραμαϊκές ρίζες της Παλαιστίνης και ίσως να μην γνώριζε την ελληνική γλώσσα. Έτσι, και όπως φαίνεται από τα έργα του, χρησιμοποιούσε τα έργα της παράδοσής του, τῶν μεγάλων Ἑλλήνων Πατέρων και τῶν μεγάλων Ἀράβων Πατέρων τῆς μελχιτικῆς Ἐκκλησίας μεταφρασμένα στα ἀραβικά. Τὸ γεγονός ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀραμαϊόφωνη μελχιτική κοινότητα τῆς Παλαιστίνης, ἐξηγεῖ τὸ γεγονός γιατί ὁ *Sulaimān al- Ġazzī* γράφει ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν σημαντικὸ τρόπο σκέψης και τὴν συμβολικὴ γλώσσα.

Τὸ τελευταῖο πρᾶγμα τὸ ὁποῖο θὰ θέλαμε νὰ φωτίσουμε ἀφορᾷ στὸ γεγονός ὅτι μὲ τὸν συγγραφέα αὐτὸν ἔχουμε ἀνανέωση τῆς παλαιᾶς θεολογικῆς σχολῆς τῆς Γάζας⁷¹. Ἡ σχολὴ αὐτὴ ὑπῆρξε πολὺ σημαντικὴ γιὰ τὰ θεολογικὰ δρώμενα τῆς τότε ἐποχῆς. Ὁ *Sulaimān al- Ġazzī* συνεχίζει τὴν παράδοση τούτης τῆς σχολῆς, ἀλλὰ πλέον σὲ μία καινούργια γλώσσα, στὴν κοινὴ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, στὴν ἀραβικὴ.

---

71. Πληροφορίες γιὰ τὴν σχολὴ τῆς Γάζας βλ. Α. FYRIGOS, *Filosofia patristica e bizantina, I, Dalle origini dellera cristiana alle lotte iconoclastiche*, Roma 1999², 182-189.